

Nederlands (nieuwe stijl) en Nederlands, leesvaardigheid (oude stijl)

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

Tekstboekje

Het creatieve monster

1 Ze heeft een mooie baan aan de hogeschool. Administratief werk. Vooruit, de functieomschrijving maakt misschien geen verpletterende indruk tijdens de schoolreünie, maar het is nuttig werk, geheel in overeenstemming met haar opleiding. Ze maakt eerstejaarsstudenten, op zoek naar antwoorden, wegwijs in het onderwijslabrynt. Nuttig en dankbaar werk. En nog goed betaald ook. Wat heeft ze te klagen? Ze heeft heel veel te klagen. Want ze kan haar ei niet kwijt. Het is niet creatief genoeg, het werk. “Ik kan me niet uiten.”

2 Creativiteit, zelfactualisatie, de kans je te kunnen ontplooiën – de nieuwe werknemer berust allang niet meer in een betrekking die past bij zijn diploma’s en bewezen capaciteiten. De lat wordt hoger gelegd, op zweefniveau, want in de nieuwe werkomgeving wil de werknemer ‘zijn creatieve ik’ vinden, zijn emoties en fantasieën tot uiting kunnen brengen, van zijn werkend bestaan een kunstwerk maken. ‘Iets met mensen doen’, dat lange tijd de verlanglijst van de sollicitant aanvoerde, is nu vervangen door ‘lekker creatief bezig zijn, het liefst in de media’.

3 Nog nooit was het uitoefenen van een creatief beroep zo populair en statusverhogend als in de huidige economie. Begrippen als temperament, inspiratie en vrolijke chaos worden door de meest fantasieloze types gehanteerd met een ernst alsof ze zojuist de laatste hand hebben gelegd aan een meesterwerk.

4 Vooral werkgevers van internetbedrijven proberen hun medewerkers ervan te overtuigen dat ze kunstenaars zijn, constateerde Andrew Ross, econoom aan de New York University, die onderzoek deed naar de arbeidsomstandigheden in de nieuwe economie. In hun boek *Kunstenaars in de beleveniseconomie* schetsen Joseph Pine en James Gilmore een economie waarin werk theater is en elke onderneming haar eigen podium creëert.

5 Ook in de media wordt de status van homo ludens, de spelende mens, verheerlijkt. Heroïsche verhalen over mensen die hun baan in de harde sector verruilden voor een creatief, ambachtelijk beroep als meubelmaker, edelsmid of schrijver, kunnen in de bladen rekenen op een buitenproportionele dosis aan sympathie en respect, alsof ze zich als martelaren hebben ontdaan van de ketenen van het moderne bestaan. Iedereen die maar enig blijk geeft van literaire of anderszins artistieke ambitie, wordt met alle egards ontvangen in nieuwsshow en praatprogramma. Het onbeduidende dichtbun-

deltje van de debutant is genoeg voor een etmaal *media exposure*.

6 “Ik wil leven voor de essentie”, zei onlangs een ex-advocaat die nu een kleine, spirituele uitgeverij runt. Leve de bevrijding van de advocaat! Leve de creatieve mens die de weg terug naar de essentie heeft gevonden!

7 Vanwaar al die hulde? In ieder van ons schuilt een kunstenaar, willen de creatieve therapeuten en motivatiegoeroes ons doen geloven. Een gevaarlijk dogma, want onrust en mislukking liggen op de loer. Welke frustratie is groter? Een weinig creatief beroep uitoefenen, of je karakter afpellen, op zoek naar de inspiratiebron, en vervolgens oog in oog staan met je eigen saaie, inspiratieloze ik?

8 Uit de tijdbestedingsonderzoeken, uitgevoerd door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), blijkt dat er in de populariteit van de amateurkunst de afgelopen decennia nauwelijks verandering is gekomen. Nederland volgt massaal fotografie-, schrijf- en pottenbakcursussen. Overdag leraar, maar ’s avonds zwoegen aan die veelbelovende debuutroman. Een miljoen Nederlanders, volgens NIPO-onderzoek in 1997, werkt in zijn vrije tijd aan een manuscript, filmscenario of dichtbundel; KreaDoe, de grootste internationale hobbybeurs, trekt jaarlijks honderdduizend bezoekers; zes-honderdduizend Nederlanders besteden meer dan een uur per week aan hun zanghobby; balletscholen kunnen de toeloop amper verwerken en iedere provinciestad beschikt over minstens één tangosalon.

9 Volgens SCP-onderzoeker Jos de Haan, die gegevens bijhoudt over de kunstzinnige burger, is de Nederlander van oudsher een drukbezette amateur-kunstenaar. Het ‘Bildungs-ideaal’, het belang van een brede culturele ontwikkeling, heeft altijd hoog aangeschreven gestaan. De Haan: “De nadruk op creativiteit is groter geworden. Vooral mensen uit de hogere beroepssectoren hebben de behoefte zich in creativiteit te onderscheiden.”

10 Tegelijkertijd stelt De Haan dat de jachtigheid van het moderne leven niet erg bevorderlijk is voor toewijding aan kunst. “De rust en de concentratie die hiervoor nodig zijn, lijken te ontbreken. De cultureel-actieve is steeds vaker een zappende omnivoor die aan meerdere activiteiten deelneemt, maar minder intensief.” Veel cursisten vervallen in het patroon van de *hobby hopper*: gisteren fotografie, morgen edelsmeden, volgende week videomontage. Voor wie zijn creatieve potentie niet al te serieus

neemt, is het een aangenaam en afwisselend
tijdverdrijf. Maar de cursussen in de avonduren
worden ook bezocht door mensen die op zoek
zijn naar een nieuwe levensvervulling. Voor
115 hen kan de zoektocht pijnlijk zijn, want de kans
op teleurstelling is groot. Ze leiden een ruste-
loos, tweeslachtig bestaan: in de huidige baan
vinden ze geen voldoening meer en de ambitie
het leven een kunstzinnige draai te geven, gaat
120 gepaard met onwetendheid. Alsof die artistieke
toekomst zo veelbelovend en meeslepend zou
zijn.

11 ‘Iets in de media willen doen’ is het beste
voorbeeld. “Soms denk ik: ik ga gewoon doen
125 wat jij doet. Lekker kiekjes maken, op repor-
tage naar verre landen, een vrij en creatief be-
roep. Héérlijk lijkt me dat.” De bevriende foto-
journalist vindt zich allang niet meer op als hij
met deze stompzinnigheid wordt geconfron-
130 teerd. Iedere week meldt zich wel een kennis
van hem die het om wat voor reden dan ook
niet meer ziet zitten in accountancy, advocatuur
of onderwijs, en in zijn vrije tijd wel een aardige
foto maakt.

12 135 Moet de fotograaf zijn kennissen duidelij-
k maken dat er meer bij komt kijken? Om wat
te noemen: talent, opleiding, werkervaring, het
opbouwen van een netwerk, een stijl, techniek,
durf en doorzettingsvermogen? Verspilde moei-
140 te, want de artistieke drang is hardnekkig en de
zelfoverschatting groot.

13 Dat-kan-ik-ook, die overtuiging mani-
festeert zich in de Nederlandse cultuur. Met de
jaarlijkse vrijmarkt tijdens Koninginnedag als
145 dieptepunt. Met een volk dat massaal de open-
lucht opzoekt om op aanstellerige wijze zijn
halfalenten te tonen. In welk ander beschaafd
land durft men zich zo te kijk te zetten?
Vrijmarkt volksvermaak? De schaamteloosheid
150 en de zelfoverschatting duiden eerder op een
gebrek aan respect voor de echte kunstenaars.

14 Het gemene van het creatieve monster is
dat de artistieke drang veelal meer wordt inge-
geven door minderwaardigheidsgevoelens dan
155 door aanleg en noodzaak. De administratrice bij
de hogeschool zou meer voldoening in haar
werk vinden als ze zich niet zo liet opjatten
door het in de media gepresenteerde ideaalbeeld
van de vrijgevochten, creatieve mens. Ze zou
160 zelfs alle creativiteit die in haar sluimert kun-
nen aanwenden om in haar huidige werk te
excelleren – en kunst aan geoefende kunstenaars
te laten. Zij zou beter ’s avonds het nood-
lijdende professionele theatergezelschap eens

165 kunnen verrassen met haar bezoek. Maar te
vrezend valt, dat zij blind is voor deze raadge-
vingen.

15 Originaliteit. Jezelf onderscheiden. Uniek
zijn. Over de ziekelijke angst van de westerling
170 voor herhaling en stagnatie deed de Vlaamse
filosofe/publiciste Patricia de Martelaere on-
langs tijdens een symposium een verrassende
uitspraak: “Hoe beschaafder de cultuur, hoe
groter de routine, en hoe groter de waarde die
175 dus wordt gehecht aan originaliteit. Maar helaas
wordt daarmee ook de neiging sterker het origi-
nele te laten ontaarden in routine.” Hiermee legt
De Martelaere de paradox van de kunstzinnige
burger bloot: in zijn streven naar uniek-zijn is
180 hij een saai kuddedier.

16 Interessant is de vraag in hoeverre de
economie door collectieve gevoelens van min-
derwaardigheid en het verkeerd benutten van
aanleg en vaardigheden van de werknemers
185 wordt ondermijnd. Illustratief is de situatie bij
de banken, die op service en persoonlijk contact
hebben bezuinigd. De man die ooit als balie-
medewerker begon omdat hij het leuk en uit-
dagend vond ‘iets met mensen te doen’, zit
190 straks ergens op de vijfde verdieping achter een
terminal: geen vonkje betrokkenheid meer te
bekennen. Niet verwonderlijk dat de balie-
medewerker al zijn positieve energie en gedachten
bewaart voor na werktijd, als hij het manuscript
195 van zijn debuutroman weer ter hand neemt.

17 Hoeveel creatieve beroepen kan een
westerse economie verdragen? “Het komt over-
een met het aantal artiesten dat je in een gezels-
schap kunt verdragen”, zegt cultuureconoom
200 Arjo Klamer. “Ik schat één op tien.” Volgens
Klamer geeft de creativiteitshype de leegte van
nu aan. “Met hoeveel geld je verdient, heb je
geen goed verhaal meer. Dus zijn we druk
bezig ons leven te vullen met verre reizen en
205 schildercursussen. Het is een wanhopig zoeken
dat je vooral in de zakelijke wereld aantreft.”

18 Het grappige is: in de creatieve wereld
treft men juist verzakelijking en verharding aan.
In de theater- en reclamewereld heerst vaak een
210 strenge discipline. Dat moet ook wel, want
anders leidt de creativiteit tot niets. Anderzijds
zie je dat in de aloude harde sector de creatieve
taal haar intrede doet. Men spreekt er van regie,
scenario’s en spiritualiteit. Het is een
215 romantisch verlangen, maar in de praktijk
kunnen mensen en bedrijven maar moeilijk
overweg met creativiteit. Creativiteit is een
illusie die we onszelf aanpraten.

naar: Tijn Sadée

uit: de Volkskrant, 6 januari 2001

Veiligheid is een illusie

1 De dader heb ik nooit gezien. Toen ik weer bij bewustzijn kwam, was hij allang verdwenen. Ik zag omstanders met bezorgde gezichten over me heen gebogen. Zonder erbij na te denken had ik een op de stoep liggend geplet bierblikje voor me uit geschopt. Dat is, zo bleek, 's avonds laat op het Leidseplein vragen om moeilijkheden. Het blikje stuiterde in de rondte en schampte het scheenbeen van een vrouw. Voor haar vriend was dat een ultieme belediging die gewroken moest worden. Hij tikte me op mijn schouder en sloeg me, toen ik me beleefd had omgedraaid, met een ferme stoot knock-out.

2 Zo'n incident past moeiteloos in cultuur-pessimistische verhalen over de verloedering van de samenleving. Toch hebben de gebeurtenissen mij niet blijvend verontrust: ik ben nu eenmaal Amsterdammer en wel wat gewend. Bang of wantrouwend ben ik er niet van geworden. Misschien omdat ik nooit heb gedacht dat de wereld ongevaarlijk was. Misschien omdat ik weet dat het slaan vanzelf stopt, als je bij een vechtpartij niets terugdoet. Misschien omdat ik, bekomen van de verbijstering, de schade kon relativeren. Het zijn tenslotte maar blauwe plekken, en die helen.

3 Angst is een vloek. Gevoelens van onveiligheid kunnen een verlamdende werking hebben. Mensen durven 's avonds de straat niet meer op en trekken zich terug. Laatst zat ik bij een lunchvoorstelling in Amsterdam, met een zaal vol oudere mensen. Een dame vertelde dat ze alleen nog naar lunchvoorstellingen ging, omdat ze 's avonds de stad niet in durfde. Vreselijk. Want ze hield zo van theater.

4 Angst is voor velen een groot probleem. Maar de mate waarin mensen die angst voelen, is dikwijls niet gebaseerd op de werkelijke kans die zij lopen om slachtoffer te worden. Dat is wat uit de statistieken spreekt. Ze laten zien dat de bangste mensen niet moeten worden gezocht onder hen die het meeste gevaar lopen, maar onder diegenen die een relatief kleine kans lopen slachtoffer te worden van geweld of criminaliteit. Niet de bewoners van de binnenstad, maar die van een Vinex-locatie kennen de grootste angst. Niet de jongens, maar de meisjes. Niet de jongeren, maar de ouderen. Niet de zwarten, maar de witten. Waar telkens de eerste groep het meeste gevaar loopt, is bij de tweede groep de angst het grootst. Onbekendheid met aard en omvang van het gevaar vergroot de angst.

5 In zijn boek *De angstmachine* geeft de filosoof René Boomkens een prachtige reconstructie van dit mechanisme. Hij stelt dat de samenleving in vergelijking met honderd jaar geleden veel

minder gewelddadig is geworden. Vroeger werden ruzies veel vaker met de vuist beslecht. Toch voelen veel mensen zich nu onveiliger. Volgens hem komt dit doordat we ons leven zo op orde hebben dat we slecht met tegenslagen kunnen omgaan. We weten niet meer hoe we aan geweld een plaats kunnen bieden in ons leven en dus moet het worden uitgebannen. Maar hoe beter dat ons lukt, hoe groter de angst voor het geweld wordt. Het is logica die rijken ertoe verleidt zich terug te trekken in beveiligde wijken. Zo willen ze de onaangepasten buiten houden, maar in feite sluiten ze zichzelf op.

6 Met de opmerkingen van Boomkens wil ik geenszins het criminaliteitsprobleem bagateliseren. Vorig jaar is een kwart van de Nederlanders slachtoffer geworden van een misdrijf, zo blijkt uit de ICVS, een internationale criminaliteitsstatistiek. Het is dan ook terecht dat criminaliteit de laatste jaren een belangrijke plek heeft gekregen op de politieke agenda. Het is echter maar de vraag of met meer blauw en meer juridische regels de onveiligheidsgevoelens werkelijk kunnen worden uitgebannen.

7 Daling van de criminaliteit heeft niet automatisch een vergroting van het gevoel van veiligheid tot gevolg. Twintig jaar geleden hadden de bewoners van de Nieuwmarktbuurt in Amsterdam door verloedering en overlast van junks reden tot klagen. Inmiddels gaat het veel beter met de buurt. Het aantal klachten neemt echter niet af. Het zijn nu andere bewoners die klagen: niet de oude garde, maar de yuppen, die er juist door de verbetering van de binnenstad zijn komen wonen. Alleen honderd procent veiligheid vinden zij genoeg. Onderzoeken tonen echter aan dat niet de criminaliteit, maar de dalende tolerantiegrens de grootste bedreiging van de leefbaarheid van een stad vormt. De veelgehoorde pleidooien voor 'zero tolerance', geen vandalisme tolereren en hard optreden, versterken deze tendens.

8 Deze 'collectieve smetvrees' openbaart zich niet alleen op het gebied van de openbare orde. Ook op andere terreinen wordt veiligheid als het hoogste goed beschouwd. Hoewel de kans verwaarloosbaar is dat mensen in Nederland Creutzfeld-Jacob krijgen door het eten van BSE-besmet vlees, ruilen mensen massaal hun rundslapjes in voor vegetarische vleesvervangers. Om het consumentenvertrouwen te herstellen zijn peperdure maatregelen nodig. Toch durft geen politicus stelling te nemen tegen de volkspsychose en de zin van deze gigantische uitgaven in twijfel te trekken.

9 De sociologen Hans Boutellier en Bas van Stokkum stellen in *Justitiële verkenningen* dat

veiligheid en gezondheid de hoogste politieke idealen zijn geworden. Zij laten zien dat de verzorgingsstaat zo langzamerhand is ingeruild voor een veiligheidsstaat. “Het streven welzijn te vergroten (bieden van voorwaarden voor zelfontplooiing) is – zelfs in de politiek – afgelost door het streven gevaren en risico’s te reduceren.”

10 ‘Angst is een slechte raadgever’, is een bekend gezegde. De Franse filosoof Alain Gérard Slama, aan wie Boutellier en Van Stokkum hun analyse ontlenu, vreest dat een ‘angstige’ overheid een slechte raadgever is. Omdat niemand tegen veiligheid en tegen gezondheid is, gaat de overheid zich verregaand met ons bemoeien om ons tegen onszelf te beschermen: gordels om, helmen op, niet te vet eten, veel bewegen, slechts met mate drinken en vooral nooit, nee nooit roken. Slama suggereert dat het gezondheids- en veiligheidsideaal aan de burgers is opgedrongen. Het tegenovergestelde lijkt me echter waarschijnlijker: de burger dringt de overheid haar obsessie op. Voor de burger is niet alleen geweld, maar elk risico in toenemende mate onverdraaglijk. Dus moeten na elke ramp garanties worden gezocht dat dit ‘nooit meer’ kan gebeuren.

11 Drie maanden geleden werd bekend dat eenderde van de kinderen in Amsterdam tussen de zeven en de negen jaar nooit buiten speelt. Dat fenomeen doet zich in alle westerse steden voor. In Engeland is inmiddels vastgesteld dat kinderen die in een erg beschermde omgeving zijn opgevoed, een grotere kans lopen slachtoffer te worden van ongelukken dan kinderen met een lossere opvoeding. “Als kinderen opgroeien, moeten ze het vermogen ontwikkelen risico’s in te schatten, de mogelijkheid krijgen zelf dingen uit te zoeken en gevaren te ontdekken”, aldus een medewerker van Rospa, een Britse stichting die zich bezighoudt met het voorkomen van ongelukken, in *The Guardian*. De gewoonte kinderen altijd maar van en naar school te brengen, is volgens hem op lange termijn schadelijk. Het zou zelfs kunnen leiden tot meer dode kinderen in het verkeer.

12 Fixatie op veiligheid en gezondheid kan een van de grootste belemmeringen worden voor een prettig leven. Zij veroorzaakt een fundamentele, permanente twijfel, vooral omdat mensen van veel dingen het gevaar niet goed kunnen inschat-

ten. Er zijn meer mensen bang voor het vliegtuig dan voor de auto, terwijl de kans op een dodelijk ongeluk met dat laatste vervoermiddel een stuk groter is. Hilarisch is het voorbeeld van de man die met een shagje in zijn mond klaagt over de vervuilde grond waarop zijn huis is gebouwd. Of al die arme rokers van light-sigaretten. Doen ze zo hun best om een beetje minder ongezond te leven, blijkt dat je van het roken van light-sigaretten eerder doodgaat. Het veroorzaakt een ander soort kanker, dieper in de longen, die later wordt ontdekt en vaker is uitgezaaid.

13 Toch zit er een logica in al deze voorbeelden. Om dat te begrijpen moeten we een onderscheid maken tussen gevaren en risico’s. Gevaren zijn kansen op een ongeluk waarop het mogelijke slachtoffer geen enkele greep heeft. Risico’s zijn kansen op een ongeluk die het mogelijke slachtoffer welbewust neemt. Mensen kunnen veel beter met risico’s leven dan met gevaren. In een vliegtuig zijn mensen overgeleverd aan een goed opgeleide piloot, in een auto zijn ze op zichzelf aangewezen. Toch zijn ze in een auto minder bang, omdat ze het gevoel hebben het proces zelf in de hand te hebben.

14 Mensen zijn geneigd onveiligheidsgevoelens te bestrijden door van gevaren risico’s te maken. Op die manier beelden ze zich in dat onheil beheersbaar is. Dus slikken ze massaal vitamines. En wie bang is op straat, gaat een cursus zelfverdediging volgen. Na zo’n cursus voelen de deelnemers zich niet langer weerloos. En dat gevoel werkt bevrijdend. Toch lijkt het mij raadzaam om, als je echt wordt overvallen, niet te proberen een overvaller te lijf te gaan. Dat kan namelijk echt gevaarlijk zijn.

15 Honderd procent veiligheid en gezondheid is onhaalbaar. Daarom is het beter het zelfbedrog te staken en de controledwang in te tomen door gevaren doelbewust te negeren. Jonge ouders worden soms dagenlang geteisterd door demonische angsten voor wat er allemaal met hun kinderen kan gebeuren. Wie veiligheid en gezondheid relateert, leeft een stuk prettiger. Misschien worden we een keer beroofd of geslagen en natuurlijk zondigen we vaak tegen de calvinistische gezondheidsmoraal, maar deze onvoorzichtigheid is duizendmaal aantrekkelijker dan te leven in de ban van een verlamme angst.

*naar: Pieter Hilhorst
uit: de Volkskrant, 14 april 2001*

Einde

*De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.
De Cevo is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.*